

כבוד לשליט שאינו מלך

הקדמה

ההלכה הצביעה על אישים שונים שאינם ראויים למלוכה. אסור למנות איש נוכרי¹ למלך, אסור למנות אישה² וכן מי שאינו ירא שמייים.³ השאלה שאנו רוצים לדון בה היא איך יש להתייחס למינוי כאשר אחד מהציוויים דלעיל לא מומש, ומונה מלך שיש בו אחת המגבלות שהוזכרו. האם יש לנהוג בו הלכות מלך אם לאו? האם מלכותו תקפה אף שלא התקיימה אחת ההנחיות הנ"ל?

א. לרוב השיטות, המלך אגריפס התמנה בניגוד לציווי תורה

במשנה סוטה (פ"ז מ"ח) תוארה קריאת המלך אגריפס מספר תורה בעזרה במעמד הקהל, ומתוך הקריאה עלה ערעור על מעמדו של המלך:

...כשהגיע [אגריפס] ללא תוכל לתת עליך איש נכרי (דברים יז, טו), זלגו עיניו

דמעות. אמרו לו, אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה, אחינו אתה.

המלך אגריפס היה פסול למלכות, משום שלא היה מיוחס לעם ישראל. הדבר מוכח ממה שנאמר בגמרא (שם, מא ע"ב): 'תנא משמיה דרבי נתן, באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלליה, שהחניפו לו לאגריפס'. במה שאמרו לאגריפס הייתה חנופה, שכן אכן הוא היה פסול למלכות, ועל כך היו חייבים כליה. עם זאת, רש"י פירש:⁴ 'אחינו אתה - שאמו מישראל'. נראה כי שיטתו היא שאגריפס לא היה פסול מדאורייתא, אלא רק מדרבנן,⁵ שכן כתב שם (בד"ה אגרופה):⁶ '...דאף על גב דאמו מישראל, אין ראוי למלכות, דעבד היה וזילא מילתא'. אבל כבר שאלו עליו התוספות,⁷ שמתיאור העונש שהגיע לישראל

1. על פי הפסוק: 'מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לשים עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא' (דברים יז, טו), ספרי שם, רמב"ם פ"א מהלכות מלכים ה"ד.
2. 'שום תשים עליך מלך' (דברים שם); 'מלך ולא מלכה' ספרי שם; רמב"ם, שם ה"ה.
3. רמב"ם, שם ה"ז, ע"פ כתובות קג ע"ב.
4. סוטה מא ע"א ד"ה אחינו אתה.
5. כך גם הבין בספר הפלאה, כתובות יז ע"ב בשיטת רש"י, כפי שהבינו בדבריו התוספות, ולכן הקשו עליו (אומנם הרשב"א ביבמות קב ע"א, ביאר בדעת רש"י, שאדרבה, במלך יש צורך ששני הוריו יהיו מישראל על מנת להכשירו, וזו הייתה החנופה, דהיינו שאין די בכך שאימו מישראל, ואז יש לבאר 'זילא מילתא' כמעין טעמא דקרא שבמלך יש להחמיר יותר מבשאר משרות).
6. שם מא ע"ב ד"ה אגרופה.
7. תוספות, שם ד"ה אותו.

בעקבות החנופה לאגריפס מתבאר שהיה פסול מדאורייתא למלכות. וכן מובן מדברי התלמוד הירושלמי⁸ שאכן עם ישראל נענש על כך עונש גדול. וזן לשון התוספות: ...ירושלמי, תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר, הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו, ודבר תמוה לומר אם היה ראוי מדין התורה, כיון דאמו היתה מישראל - אלא משום דזילא מילתא, כמו שפירש רש"י - שיתחייבו על חנופה מועטת כזאת, עונש גדול!
ולכן כתבו שם התוספות:

...דווקא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא - דדרשינן שום תשים עליך מלך מקרב אחיך מדסמך משימות למקרב אחיך, שמע מינה דבעינן בהו מקרב אחיך קצת, כגון אמו מישראל. אבל מלך, חזר ושנה עליו, דדרשינן מקרב אחיך תשים עליך מלך - דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב - ממוצע - מאביו ואמו מישראל. וזו היתה החנופה, שמלך בזרוע שלא כדין תורה, והודו לו והחזיקו בכך. נהי שלא יוכלו למחות, היה להן לשתוק ולא להחזיקו. וזהו עונש החנופה בדבר עבירה - שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו, ואינו חושש על יראת הקב"ה, ועושה עין שלמעלה כאילו אינה רואה...
תוספות סברו אם כן שמלכותו של אגריפס הייתה נגד מה שכתוב בתורה, משום שבמלך, בניגוד לשאר מינויים, נדרשים שני הוריו להיות מישראל. לעומת זאת, התוספות⁹ כתבו בשם רבנו שמואל הסבר אחר: אגריפס היה פסול למלכות מהתורה, משום שהורדוס לא נשא בת ישראל, כי עשה תשובה,¹⁰ ולכן נענשו, כי אפילו אמו של אגריפס (מזרעו של הורדוס) לא הייתה מישראל. ומה שקראו לו 'אחינו אתה', הוא משום ש'היה אחיהם במצות'.

ב. מדוע אסור היה לאגריפס למחול על כבודו?

למדנו גם כן שלשיטת התוספות אגריפס היה פסול למלכות מן התורה, וזאת בניגוד לפירוש רש"י שהובא לעיל. ועל כך יש להקשות לכאורה מהמשך הסוגיה שם על הנאמר במשנה (סוטה מא ע"ב): 'אגריפס המלך עמד וקבל [ספר תורה מכהן גדול], וקרא עומד, ושבחוהו חכמים':
שבחוהו, מכלל דשפיר עבד? הא אמר רב אשי, אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך! מצוה שאני.
וקשה, מדוע הניחה הגמרא שאסור היה לו למחול על כבודו, והרי לא היה מלך באמת? וכן קשה מהסוגיה בכתובות (יז ע"ב):

8. ירושלמי סוטה פ"ז ה"ז.

9. תוספות, יבמות מה ע"ב ד"ה כיון; תוספות, בבא בתרא ג ע"ב ד"ה כל דאמר.

10. כמובא בבבא בתרא ד ע"א.

תנו רבנו, מעבירין את המת מלפני כלה, וזה וזה מלפני מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני כלה ושבחוהו חכמים. שבחוהו, מכלל דשפיר עבד? והא אמר רב אשי אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דאמר מר, שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך! פרשת דרכים שאני. [ולא ניכר שעבר מלפניה, אלא כאילו הוא צריך לפנות לאותו הדרך - רש"י].

אם כן, גם מסוגיה זו עולה שיש לחלוק לו כבוד אף על פי שאסור היה למנותו, כי מקשה הגמרא, שכשעמד לפני ספר התורה וכן בעוברו לפני הכלה, לכאורה נהג שלא כדין, כי לא היה אמור למחול על כבודו. וקשה, מדוע לאסור עליו למחול על כבודו, הרי אינו מלך מצד הדין? ובשלמא לפירוש רש"י, מובנים דברי הגמרא שהיה עליהם לכבדו, וממילא אסור היה לו למחול על כבודו, כי היה מלך מהתורה, שהרי אמו הייתה מישראל, ורק שהיה 'זילא מילתא' למנות עבד למלך. אבל לשיטת התוספות קשה, שהרי מלך שלא כדין תורה!

ג. האם אסור היה לאגריפס למחול על כבודו?

תוספות שם¹¹ כתבו לתרץ קושיה זו:

מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול - אף על גב דלא היה מלך גמור כדמשמע באלו נאמרין, מכל מקום היו נוהגין בו כבוד כמלך גמור. ויש להבין, אם רק נהגו בו כבוד, איך הדבר מחייב אותו שלא למחול על כבודו הגם שאינו באמת מלך? ניתן לבאר שמצד המנהג שקיבלו ישראל על עצמם, נתחייב גם הוא שלא למחול על כבודו.¹² מעין זה ניתן להבין בדברי רבנו יונה:¹³

...כי אמרינן דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, משום דכבודו הוא כבוד של עם ישראל כולו, דהמלך שלהם ניכר, והלכך, אין יכול למחול כבודן של ישראל. וגם אגריפס, שלא היה מלך מדין תורה, היה עליו שלא למחול על כבודו, מפני מנהגם וכבודם של ישראל. מכל מקום, יש להסיק שאגריפס לא היה 'מלך גמור', ורק שנהגו לכבדו. ואם כן יש לנו ראיה מדברי התוספות שאם חסר פרט אחד מפרטי החיובים שבמינוי המלך - אין הוא באמת מלך, ונפקא מינה, שמעיקר הדין אין חיוב לכבדו. אלא שהריטב"א (סוטה שם) כתב בשם ר"י: 'פירש ר"י ז"ל, דאף על גב שלא היה מלך כדין, כדאיתא בסוטה בהדיא, כיון שהוא מלך - נותנים לו כבוד'. וב'שיטה מקובצת' הגרסה בדברי הריטב"א היא: 'מכל מקום, כיון שמלך - נוהגין בו כבוד כמלך'. משמע

11. תוספות, כתובות ז' ע"א ד"ה מלך.

12. אומנם בקובץ הערות, לרב אלחנן וסרמן יבמות מה ע"ב, הסתפק בדעת התוספות 'אם כוונתם שהיו חייבין מדינא לנהוג כן, או שנהגו כן מדעת עצמן'. אבל בספר הפלאה, שם, הבין בדעת התוס' שאין לו דין מלך, ומהתורה אין מצווה לכבדו. עם זאת, מדברי הרב ישראלי בעמוד הימיני, ס' ז אות ו עמ' סג ד"ה אכן, משמע שדעת תוספות היא שלאחר שהתמנה הוא מלך גמור.

13. חידושי רבנו יונה, סנהדרין יט ע"א ד"ה עמוד.

מדברי הריטב"א שאף שבמינויו עברו על דין תורה, בכל זאת יש **חיוב** לנהוג בו כבוד 'כיוון שהוא מלך', זאת אע"פ שהיה 'איש נכרי אשר לא אחיך הוא'.¹⁴ יש להסיק לדבריו שאף שעברו על דין תורה במינויו - מינויו תקף!

בפירוש המשניות לרמב"ם¹⁵ מבוארים הדברים אף יותר:

ואגריפס היה מקהל גרים, ולא היה לו אם מישראל. ולא היה מותר למנותו בשום פנים, לפי שנאמר שום תשים עליך מלך מקרב אחיך, ובא בקבלה, כל משימות שאתה משים עליך לא יהו אלא מקרב אחיך. ואמנם אמרו לו אחינו אתה, משום שלום מלכות. ואמרו, באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה, משום שהחניפו לו לאגריפס. והעיקר אצלנו, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנאמר שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. ואמנם שבחו לו העמידה, מפני שהיא מצוה.

כלומר, שאף שעברו על דין תורה במינויו, הוא מלך, ומדין תורה היו חייבים לכבדו (ומה שעמד אגריפס בפני ספר התורה, אין בזה פגיעה בכבוד המלך, לפי שיש בזה מצווה). והנה לנו מחלוקת ראשונים בשאלה עקרונית: האם מלך שבאחד מהעניינים מלכותו היא כנגד דין התורה הוא מלך? לפי הרמב"ם והריטב"א בשם ר"י, הוא מלך שיש לכבדו. לעומת זאת לפי תוספות הנ"ל, הוא אינו מלך, ומעיקר הדין אין חובה לכבדו, אלא אם כן יש מנהג. נראה שבעיקר הדין, גם רש"י סבר כתוספות בזה, שכן מסתבר שהוא פירש שבמינוי אגריפס לא היה איסור מדאורייתא, אלא 'זילא מילתא', כי אחרת הגמרא לא הייתה אומרת שהוא אינו יכול למחול על כבודו, ורק משום שאין במינויו איסור תורה הוא מלך שחייבים בכבודו. ולפי זה יש להסיק שגם רש"י סבר שאם עוברים על דין תורה במינוי מלך, אזי אין לו דין מלך, ומן התורה אין חיוב לכבדו.¹⁶

ד. האם 'ראוי' לכבד מי שהתמנה בניגוד לתורה?

כאמור התוספות כתבו שעם ישראל 'נהג' בו כבוד, ומהגמרות הנ"ל משמע שמנהג זה מחייב! ונראה שהדברים מבוארים אף יותר בפירוש רבנו אהרן הלוי ב'חידושי הרא"ה', לכתובות שם: 'ואף על גב דאגריפס לא הוה חזי למלכות, כדאיתא בסוטה בהדיא, כיון שנתמנה - ראוי לנהוג בו כבוד'. מחד גיסא לא כתב הרא"ה לשון 'חיוב', ומאידך גיסא אף לא לשון 'מנהג', אלא לשון 'ראוי'. מסתבר שאפשר לומר כך גם לפי שיטת התוספות, היינו שזה מנהג **שראוי** לנהוג בו. לכן שאלה הגמרא על אגריפס מדוע מחל על כבודו. אם כן, יש מחלוקת ראשונים בשאלה אם היעדרו של אחד מהציוויים שבפרשת מינוי מלך - פוסלו ממינויו למלך. המבחן ההלכתי לכך הוא בשאלה המעשית: **האם יש מצווה לכבדו מדין תורה?**

14. דברים יז, טו.

15. פירוש המשניות לרמב"ם, סוטה סוף פרק שביעי.

16. כך גם הבין בספר הפלאה שם, בשיטת רש"י.

מהשיטה בראשונים שלפיה לא היה לאגריפס דין מלך, ניתן ללמוד שראוי לכבד נושא משרה בכירה אף אם אינו מלך, גם כדי לכבד את השלטון (וראה להלן), וגם מפני כבודן של ישראל. ומסתבר שאף אותם שחלקו וסברו שאגריפס עצמו כן היה מלך, יודו שגם כאשר אין מלך, ראוי לנהוג כבוד בנושא משרה שלטונית בכירה, היינו 'מלוכה'.¹⁷ עם זאת, נכון לבחון את השאלה היכן עובר הגבול בין מלך לבין מי שנמצא במשרת ניהול הממלכה גם אם אינו מלך. לפי רש"י, תוספות ורא"ה אפילו חיסרון של פרט מדרישות התורה באשר למינויו מוריד אותו מדרגת מלך. אולם לשיטת הרמב"ם והריטב"א בשם הר"י,¹⁸ אין בחיסרון כזה כדי להורידו מדרגת מלך.

ה. מתי שליט אינו נהשב כ'מלך' מבהינת סמכויותיו?

עד כאן דיברנו על מצוות שקשורות למינויו, אך האם מגבלות שעניינן בתחום הסמכויות או הזכויות גם הן מורידות אותו מהיותו מלך? בסוגיה הנ"ל ראינו עוד הבדל בין מלך לבין נשיא: יש מי שסבר כי נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול, ואילו מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול. מכאן ש'נשיא' עומד בקטגוריה אחרת מאשר 'מלך'.
מה הוא נשיא ומה הוא מלך?

הרמב"ם בספר המצוות (מצוות לא תעשה, שטז) הגדיר זאת כך:

ונשיא בעמך לא תאור (שמות כב כז); וזה השם כלומר נשיא, ישימהו **הכתוב** על המלך אשר לו הממשלה - אמר 'אשר נשיא יחטא' (ויקרא ד, כב). וחכמים ישימוהו במוחלט [מ]על ראש הישיבה של שבעים זקנים - ובכל התלמוד ובמשנה יאמרו נשיאים ואבות בית דין. ובלשונם: נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול, והמלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול... כי ענין לאו זה; שהוא מזהיר שלא לקלל כל מי שיש לו ממשלה לצוות, והוא במעלה העליונה, בין שהיתה שלטונית או תוריית, והוא ראש הישיבה...

הנה כי כן, ההבדל בין מלך ובין נשיא הוא שהמלך שולט, בעוד הנשיא מנהל את המערכת השיפוטית - 'תוריית'.¹⁹ אומנם הנשיאים בימי בית שני גם פעלו פעולות מדיניות, אבל כנראה שלא פעולות אכיפה שלטוניות.

ויש עוד מוסד שאינו מלך - שופט. אברבנאל, בהקדמתו לספר שופטים, מצביע על הבדלים שבין שופטים ובין מלכים. לדבריו, ההבדל התוכני שביניהם הוא שעיקר תפקיד השופט אינו שלטוני-פוליטי, אלא שיפוטי. אומנם יש מהשופטים שגם משלו, אבל זה

17. כי לא על זה הייתה ביניהם מחלוקת, אלא אם אגריפס היה מלך או לא.

18. לפי הבנת הרשב"א הנ"ל, בדעת רש"י, שעל שני הורי המלך להיות מישראל, יוצא שגם רש"י סבר כרמב"ם וריטב"א בשם ר"י. לדידם, אף שעברו על דין תורה במינויו, בכל זאת יש לו דין מלך, שכן מרש"י, כתובות יז ע"א ד"ה שום תשים עולה, שמן התורה אסור היה לו למחול על כבודו, עיי"ש.

19. ראה עוד, הרב נריה גוטל, 'סמכויות מנהיגי ישראל', ברורים בהלכות הראי"ה, עמ' 113-119.

היה תפקיד משני, ובהיעדר מלך ניתן להם 'כוח מלך'.²⁰ אפשר לנסות ולהגדיר אחרת את השופטים, בעיקר כשאנו יודעים שיפתח למשל לא היה תלמיד חכם.²¹ ייתכן שהשופטים נשאו בתפקיד ציבורי שבו יכלו לכפות על העם פעולות שונות לפי צורך השעה, כגון מלחמות, אבל לא הייתה אדמיניסטרציה רציפה ומסודרת, מה שאין כן במלכים, שהטילו מיסים וכדומה.

1. משטר דמוקרטי

באשר לשלטון הדמוקרטי בימינו, ידועים דברי הנצי"ב מוולאז'ין בפירושו לתורה 'העמק דבר' (דברים יז, יד), אשר הבחין באופן ברור בין משטר מלוכני לבין משטר דמוקרטי: ...דהנהגת המדינה משתנה אם מתנהג על פי דעת מלוכה או על פי דעת העם ונבחריהם. ויש מדינה שאינה יכולה לסבול דעת מלוכה, ויש מדינה שבלא מלך הרי היא כספינה בלי קברניט. ודבר זה אי אפשר לעשות על פי הכרח מצוות עשה. שהרי בעניין השייך להנהגת הכלל, **נוגע לסכנת נפשות** שדוחה מצוות עשה! משום הכי, אי אפשר לצוות בהחלט למנות מלך כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך על פי שרואים מדינות אשר סביבותיהם מתנהגים בסדר יתר נכון. או אז, מצווה לסנהדרין למנות מלך. נמצא שלמלך סמכויות אבסולוטיות,²² ובמשטר ללא מלך - היינו דמוקרטי, המדינה מתנהלת על פי רצון העם ונבחריו. לפי זה, שליטים במשטר דמוקרטי אינם מלכים. אם כן, ההבחנה בין 'מלך' ל'אינו מלך' היא גם - אך לא רק - בסוג המשטר.²³ נכון שכבר קבעו רבים וטובים שהמלך מתמנה רק על פי רצון העם, ואף יכול העם להסירו מתפקידו.²⁴ אבל אחרי מינוי, הסמכות השלטונית וההחלטות הן שלו באופן מוחלט, ובלבד שאינן נגד התורה.

20. כפי שמובא בדרשות הר"ן, דרוש יא; ועוד ציין האברבנאל שתפקיד השופט לא עבר בירושה, בניגוד למלך.
21. וכלשון הגמרא ראש השנה כה ע"ב, שירובעל בדין ויפתח היו 'שלשה קלי עולם'. מכך הוכיח הרב ישראל, עמוד הימיני, סימן ז עמ' סב ד"ה וכמו, שהללו לא היו שופטים ממש: 'זכבר הפליגו חז"ל בגנות המושיב דיין שאינו גון, ואיך יתכן מינויים כראשי סנהדרין. אלא ברור שהם לא נתמנו אלא בתפקיד ממלא מקום המלך, וזה ניתן להתמנות לכל אדם, מבלי צורך בידיעת התורה... אלא מכיוון שעל פי רוב מינו בתפקיד זה את ראש הסנהדרין, ע"כ נקראו כולם על דרך העברה בשם 'שופטים', אולם לא היה כל קשר לסמכות המלכותית שלהם עם עניין המשפט. ההגדרה הנכונה של השופט תהיה אפוא "ממלא מקום המלך", מבלי כל קשר לתפקידים משפטיים של השופט. ע"כ. השתא דאתינן להכי, ייתכן של'שופט' שבספר שופטים אין כל קשר למשפט, אלא שהוא מנהיג. וראה הרחבת גישה זאת בתחילת המבוא לספר שופטים, בסדרת דעת מקרא, הוצאת מוסד הרב קוק.
22. אומנם דעת הגר"י אריאל שליט"א, שבסמכות העם להגביל מראש את סמכויות המלך, כגון למונעו מלהרוג מורד במלכות, וגם מעבר לכך. אבל במסגרת סמכויותיו - יש לומר שהמלך הוא מחליט בלעדיו.
23. גם מדעת האברבנאל, שסבור שמלוכה אינה רצויה, ושיש להעדיף משטר דמוקרטי, ניתן להסיק שמשטר של מלך הוא בעליל לא דמוקרטי.
24. וראה בזה הרב יגאל קמינצקי, בי מלכים ימלוכו, פרק ה.

ז. מהות הכבוד למלך לפי הרמב"ם

נשוב למצוות מינוי מלך. הרמב"ם כתב ב'ספר המצוות' (מצוות עשה, קעג) שמצווה למנות עלינו מלך:

ולשון ספרי שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו מוטלת עליך. ושיאויים לבנו מהכבוד והגדולה והתהילה והמעלה עד התכלית האחרון שאין למעלה הימנה עד שתהיה מדרגתו אצלנו גדולה ממדרגת הנביא, ומשאר הנביאים שיהיו בדורו. ובביאור אמרו, מלך קודם לנביא.²⁵ כל זמן שיהיה מצוות המלך ציווי שלא יהיה סותר מצווה מן התורה, הנה אנחנו חייבים לשמוע מצוותו...

רואים שהרמב"ם הפליג ביותר בעניין הכבוד הרב למלך, עד שמצווה אדם לכבד מלך לא רק מן השפה ולחוץ אלא גם בתוך ליבו פנימה. ויש להבין: מהיכן לקח הרמב"ם חיוב זה והפליג בו עד כדי קביעתו בתודעת העם?

נראה שהוא הבין שזו המשמעות של 'תהא אימתו עליך', ו'אימה' היא בלב. אבל נראה שדווקא בגלל הסמכות האבסולוטית שניתנה למלך, התורה (לפי פרשנות הרמב"ם) נתנה לו כלים שבאמצעותם יוכל לשלוט ולהנהיג, וראש וראשון להם הוא הכבוד. אם כבוד גדול כל כך 'שאיין למעלה הימנו', ב'לב' העם יגרום הדבר ש'ישמעו מצוותו'. הכבוד, אם כן, הוא מהותי לעצם שלטון המלך. לפי רבנו יונה, מלך אינו יכול למחול על כבודו, כי זה כבודם של ישראל. ולפי מה שכתב הרמב"ם, מסתבר שזה גם משום שבכך שאינו מוחל על כבודו, יגרום הדבר לכך שישמעו לו, והמלך עצמו הוא בכלל העם המצווה על כך. לפי זה נראה היה לכאורה ש'אימתו עליך' אמור להיות רק במלך אבסולוטי! אבל כאן באים דבריו הידועים של הראי"ה קוק,²⁶ שדייק מדברי הרמב"ם עצמו שגם בשלטון שאינו מלוכני, יש לקחת 'משהו' משלטון המלך:

...הסברא קיימת, דלענין משפט המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים. וסעד לדבר, הוא לשון הרמב"ם בפ"ד דסנהדרין הי"ג: ראשי גלויות שבבבל במקום מלך הם עומדים, ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום... וקל וחומר שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדרגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה...

התחדש בדבריו שבכל סוג משטר מעתיקים משהו מהמאפיינים של מלך. ייתכן שזה עניינו של ה'ראוי' שדיבר עליו הרא"ה.

סיכום

נמצאנו למדים, אם כן, שקיימת מחלוקת ראשונים במצב שבו מינוי מלך נעשה בניגוד לתורה - האם הלכותיו כהלכות מלך. ראינו שנשיא, שופט או מנהיג ציבור דמוקרטי אינם

25. ראה הוריות יג ע"א.

26. משפט כהן, קמד, יד.

מלכים. ואף על פי כן, לפי כל מה שלמדנו מהסוגיה הנ"ל, מסתבר שאפילו אם אין למנהיג ציבור בכיר דין מלך, ראוי הדבר שנכבדנו. טעמו של דבר הוא או שהוא נושא משרה שלטונית מבחינה מעשית, וישמעו לשלטון, או שיש בזה משום כבוד ישראל. כל זאת, גם אם במינויו יש משום עבירה על הכתוב בתורה.²⁷ בשולי הדברים יש להוסיף שלגבי מלך או שליט רשע, רבו הדעות באחרונים אם יש לכבדם, ועניין זה מחייב דיון בפני עצמו.

27. עוד טעם הביא מהרש"א בחידושי אגדות קידושין לב ע"ב: 'מלך בשר ודם מלכותא דארעא לא הוה אלא כעין מלכותא דשמיא ומשמיא מוקמי ליה ולא דיליה הוא כדכתיב כי לה' המלוכה. ואין המלך בשר ודם יכול למחול כבוד מלכות שמים'. וכה"ג מצאתי שוב במרדכי פרק הניזקין (גיטין סי' תא) בשם מהר"ם ע"ש. וכן הסכים בספר המקנה, קידושין, שם.